

Mänskliga avtryck för hållbar utveckling

Hur kan de synliggöras, beskrivas och förstås i relation till förskolans uppdrag?

Christel Persson, Lennart Mårtensson, Jaromir Korostenski & Arne Halling

Den här textens syfte är att belysa läraaktiviteter följt av examinationserfarenheter gällande utveckling av områdena hållbar utveckling och lärande för hållbar utveckling vid högskolan Kristianstads förskollärarytbildning. De aktuella programmet har formulerat en tydlig viljeyttring när det gäller utveckling och progression inom områdena, såväl utifrån studenternas som lärarutbildarnas perspektiv.

När det gäller lärande för hållbarhet i förskolan kan två perspektiv urskiljas. Det första är att genom vuxenperspektivet i utbildningar på högskolor i allmänhet, förskollärarytbildningen i synnerhet, finna en väg för ett hållbart samhälle. Förskolepersonalens miljösyn och egna erfarenheter formar uppfattningen om hållbarhet samtidigt som tyst kunskap med tillhörande förhållningssätt omedvetet förmedlas vidare till barnen. Det andra perspektivet handlar om förskolebarnets perspektiv. Barnet har inte något medvetet "jag" när det föds men genom interaktion med omgivningen skaffar det sig erfarenheter som formar en framväxande världsbild. En icke försumbar tid av barns vakna liv utspelas dessutom i förskoleverksamheten med relation till jämnåriga barn och förskolepersonal.

Utmaningar och ramar

Studenterna kommer under utbildningens första termin i kontakt med uppgifter innehållande utmaningen att reflektera och diskutera vikten av att kunna arbeta med hållbar utveckling och lärande för hållbar utveckling för att stimulera barns utveckling och lärande. Den övergripande frågeställningen som studenterna möter handlar om hur våra mänskliga avtryck, när det gäller hållbar utveckling, kan synliggöras, beskrivas och förstås i relation till förskolans uppdrag. Tillsammans med området hållbar utveckling ingår också i lärandemålen att beskriva och diskutera lekens betydelse för utveckling och lärande samt att utveckla grundläggande färdigheter kring informationssökning och att utveckla ett kritiskt förhållningssätt genom att individuellt producera en text med vetenskaplig karaktär. Dessutom består uppgiften i att erövra kunskap om och förståelse för ett vetenskapligt och kritiskt förhållningssätt.

Genomförande

Under delprovet "Hållbar utveckling, lek och lärande" om 6 högskolepoäng deltog 183 registrerade studenter i föreläsningar, seminarier, grupphandledning, akademiskt förhållningssätt och skrivande, besök på Naturum samt exkursion i Vattenriket.

Examinationsuppgiften handlade om att i ett individuellt paper reflektera och diskutera möjligheter att kunna arbeta i enlighet med *hållbar utveckling i lek och lärande i förskolan*. Det akademiska arbetet bestod i att ge och ta emot kritik på ett konstruktivt sätt. Grupphandledning, opponering och försvarande av arbetet var en viktig del i uppgiften. I delprovet examinerades innehåll och formalia.

Frågeställningen för uppgiften var: *Hur kan våra avtryck, vad gäller hållbar utveckling, synliggöras, beskrivas och förstås i relation till förskolans uppdrag?* Studenternas uppgift var att föra resonemang kopplade till hållbar utveckling utifrån angiven litteratur.

Studenterna agerade som "kritiska vänner" på kurskamraternas paper. Opponentens, den kritiska vännens, uppgift handlade om att genom dialog hjälpa författaren/respondenten till att göra förbättringar av sin text vid ett lärorikt tillfälle, dvs. examinationstillfället. Fokus låg på hur väl problemområdet hade ringats in, vilka resonemang som lyfts fram kring frågeställningen och hur väl kurskamraten lyckats föra relevanta resonemang och dragit slutsatser samt fått en röd tråd i sin text.

De åtta lärarutbildarna som undervisade i delprovet är framför allt adjunkter och lektorer i pedagogik och svenska samt universitetslektorer och adjunkter i biologi och i naturvetenskapernas didaktik.

Lärarutbildarnas röster

Lärarutbildarna som undervisar i det aktuella delprovet uttrycker sig generellt positivt om att undervisa i delprovet och om den examinerande uppgiftens utformning. De signalerar att uppgiften bör ha gett studenterna en fördjupad kunskap om förskolans uppdrag gällande ökad förståelse kring ett *lärande i, om och för* en hållbar utveckling. Vidare är lärarutbildarnas röst att det med stor potential möjliggjort för studenterna att skapa en miljömedvetenhet som väckt tankar om vad hållbar utveckling och lärande för hållbar utveckling är och att det hänger ihop på flera olika sätt. Detta ur såväl ett yrkesrollsperspektiv som på det privata planet.

Studenternas paper belyser enligt lärarutbildarna ett flertal lösningsfokuserade möjligheter i ett framtidsperspektiv. De belyser framförallt tron på att börja arbeta med frågorna redan i tidig ålder. Hindren i hållbarhetsfrågor i stort som de anser tas upp av studenterna är att de uttrycker okunskap framförallt när det gäller samband med det ekonomiska perspektivet. *Är det dyrare att handla ekologiskt till exempel?* Några exempel på studenternas "paper" har rubriker som:

- Hållbar utveckling gällande materialförbrukning i förskolan
- Hållbar utveckling utifrån miljö och naturvårdsfrågor
- Hållbar utveckling – inriktning demokrati

Styrkan som lärarutbildarna uttrycker med uppgiften är att studenterna har getts möjlighet att skriva om ett område som skapar engagemang samtidigt som en ökad förståelse för vad det betyder att skriva en akademisk text har skett. En nackdel i sammanhanget kan vara att det akademiska skrivandet, som var nytt för ett flertal studenter, tog stort fokus från området hållbar utveckling.

Det finns också röster från lärarutbildarna att lekens betydelse för lärande har haft en tendens att tappas bort i valet studenterna slutligen gjort avseende litteraturen. Uppgiften uppfattas från vissa håll som för gedigen och omfattande med såväl lekens betydelse för lärande, hållbar utveckling, vetenskapligt förhållningssätt med akademiskt skrivande som dokumentanalys och referenshantering.

Studentutvärdering

Studenterna lyfter fram vikten av att tydliggöra begreppet hållbar utveckling utifrån vuxenperspektivet. De uttrycker också behovet av diskussioner i student- och personalgruppen kring

hur frågor om miljö, lek och värderingar pedagogiskt bör kommuniceras med barnen i verksamheten. Studenternas egen miljösyn kan enligt deras egna utsagor innebära att konfliktsituationer med den framtida yrkesrollen uppstår. En studentröst som kan hänföras till det följer här:

”Det är viktigt att själv visa respekt för naturen. Ibland känner jag att jag inte riktigt själv lever som jag borde göra. Att odla tillsammans med barnen och lära ut om växter och djur är viktigt.”
(Student A)

Ytterligare en studentröst som belyser begreppet hållbar utveckling och dess vaghet:

”Vi behöver hjälp att sätta ord på det vi egentligen ska göra när det kommer till hållbar utveckling i förskoleverksamheten.” (Student B)

Kontinuerliga diskussioner behöver föras om hur arbetet med förskolebarnen ska gestalta sig för att skapa situationer med barnen där de utmanas i frågor där det finns behov av att värdera olika handlingsvägar. När barnen står inför att göra en värdering om ett moraliskt dilemma, som t.ex. vem som ska leka med vilken leksak eller vem som ska sitta på en bestämd plats kommer de oftast fram till olika moraliska ställningstaganden. Ett sätt är enligt studenterna att erbjuda möjligheter för barnen att kritiskt värdera olika lösningar.

Genom att erfara liknande situationer kan förutsättningar att utveckla kritisk handlingskompetens skapas, uttrycks av flera studenter.

Studenterna uttrycker sig efter kursens gång nöjda med att lära sig mer om hållbar utveckling:

”Föreläsningen om hållbar utveckling, studiebesöken på Naturum och Vattenriket ser jag som styrkor.” (Student C)

”Väldigt intressanta och lärorika ämnen. Jätteroligt! Speciellt hållbar utveckling och skrivandet av min pedagogiska grundsyn.” (Student D)

”Delprovet med hållbar utveckling, lek och lärande är det moment som jag tycker har gett mig mest i övrigt.” (Student E)

Svagheter som studenterna uttrycker är till exempel följande:

”I början av utbildningen så var det en föreläsning om akademisk skrivande som jag tycker kunde ligga lite tidigare då den låg nära inpå det första skriftliga delprovets inlämning. Jag skulle ha velat ha den tidigare då den förklarade bra hur man ska skriva sina texter och bearbeta litteratur i högskolearbeten.” (Student F)

”Ibland fick man olika svar från olika lärare när det gällde delproven.” (Student G)

Nya utmaningar och utvecklingspotential för lärarutbildarna och studenterna

Lärarutbildarna uttrycker sig positivt över sin medverkan i kursen. Citat nedan illustrerar detta tillsammans med viljan till vidareutveckling av delprovet:

”Det har varit kul att arbeta med delprovet och det skulle vara roligt att vara med och utveckla delprovet så att studenterna verkligen når lärandemålen och inte endast betygskriterierna.”

(Lärarytbildare A)

Ur ett förskollärarytbildarperspektiv vid HKR pågår diskussioner med fokus gällande progressionen för hela utbildningen. Möjligheter och hinder samt styrkor och svagheter har börjat kartläggas och identifieras inom områdena hållbar utveckling och lärande för hållbar utveckling. Utvärderande frågeställningar som *Gör vi ”rätt”? Vad mäts och vad värderas?* lyfts fortsättningsvis fram, liksom förslag om prioriteringar och utvecklingspotential avseende innehåll, metoder och aktiviteter på området.

Det finns behov av att inkludera fler perspektiv i lärandet för hållbar utveckling vid förskollärarytprogrammet. Förutom det naturvetenskapliga och pedagogiska perspektivet lyfts sociologi och psykologi fram som viktiga infallsvinklar (ingångar) till området. Brundtland-rapporten är inte något som studenterna verkar ha med sig eller vara bekanta med från sin tidigare skoltid. FN:s barnkonvention liksom skrivningarna i de olika styrdokumenterna vid högskolan är också viktiga dokument att förhålla sig till i sammanhanget.

Några av lärarytbildarna lyfter också fram vissa skillnader gällande valideringsstudenter och campusstudenter. Vid förskollärarytprogrammet vid vårt lärosäte bedrivs även valideringsutbildning vilket betyder att t.ex. barnskötare har möjlighet att genom förkortning av studietiden snabbare förvärva formell kompetens inom yrkesområdet. Validering innebär att faktiska kunskaper och färdigheter dokumenteras och bedöms. Valide-

ringsstudenterna skrev arbeten som handlade om leken, kommunikation, jämlikhet och konflikthantering som de kopplade till hållbar utveckling ur det sociala perspektivet. Campusstudenterna var betydligt mer "låsta" vid att det skulle handla om vår natur, närmiljö, nedskräpning, återvinning, mat, kompostering etc. En del av lärarutbildarna menar att studenternas olika erfarenheter påverkar hur de kan se på saker ur olika perspektiv. Önskvärt från lärarutbildarsidan är att även få campusstudenterna att kunna se hållbar utveckling i ett mer vardagligt sammanhang såsom att jobba med demokratiska värden, jämlikhet, empati, lekens betydelse, medvetandegörande och betona att detta också har med hållbarhet att göra och att vi då bygger ett hållbart samhälle.

Några avslutande reflektioner

Det höga antalet undervisande lärarutbildare i ett delprov är inte helt oproblemiskt. Det kräver förståelse om vad och hur praktisk samt innehållslig samordning innebär. En av studentkommentarerna uttrycker att undervisande lärarutbildare ger olika syn och information på saker och ting i delprovet. Det ska dock inte glömmas bort att delprovet var väldigt omfattande. För att nå en progression inom både hållbar utveckling, lärande för hållbar utveckling, akademiskt skrivande, informationssökning, lekens betydelse osv. krävs att studenterna ges möjlighet att möta innehållet tidigt i utbildningen. Att kunna samlas från olika discipliner i ett kursarbetslag bör ses som en stor kompetens- och kvalitetstillgång. Behovet finns att också i större utsträckning inventera den forskning som redan bedrivs inom lärosätet och göra det möjligt att synliggöra den och se möjligheter att knyta an den till förskollärbildningen och andra utbildningsprogram. Detta görs i viss mån redan i dag, t.ex. i lärarprogrammet hem och konsumentkunskap. Den naturvetenskapliga och miljövetenskapliga forskning som bedrivs är i

många och mycket tvärvetenskaplig med anknytning till omgivande samhälle.

Blivande förskollärare har precis som undervisande personal vid lärosätet sin kontextuella bakgrund i bagaget som medvetet eller omedvetet påverkar barnens syn på hållbarhet. I personalenkäten om hållbarhet och miljöledningssystem (besvarad av 234 medarbetare vid HKR hösten 2014, varav 121 universitetslärare) svarade 70,9 % lärare (inklusive förskollärarytbildare) att de undervisar om medvetandegörande av samhällliga värderingar och åsikter. Svaren ansluter väl till exempel presenterade i denna text. Behovet av kompetensutveckling avseende lärande för hållbarhet var i enkäten cirka 55,2 %. Normativitet i undervisningen och på det individuella planet kan utgöra hinder och spännande möjligheter i uppgiften att förse barnen med en upplyftande bild av omvärlden de växer in i. Uppmuntran till nyfikenhet att ifrågasätta är centralt.

Referenser

Agenda 2030 (2015). *17 FN globala mål; UN General Assembly, Transforming our world: the 2030 Agenda for Sustainable development.*

Björklund, S. (2014). *Lärande för hållbar utveckling – i förskolan.* Lund: Studentlitteratur.

Björneloo, I. (2007). *Innebörder av hållbar utveckling - En studie av lärares utsagor om undervisning.* Diss. Göteborg: Acta Universitatis Gothoburgensis.

Brundtland, G. (1987). *FN, "Our common future".* UN WCED Commission on Environment and Development.

Hedefalk, M. (2014). *Förskola för hållbar utveckling: förutsättningar för barns utveckling av handlingskompetens för hållbar utveckling*. (Avhandling). Uppsala: Uppsala Universitet.

Intern personalenkät om Hållbar utveckling och miljöledningssystem på HKR, hösten 2014.

Kursutvärdering för den aktuella kursen: Förskola i dåtid, nutid och framtid, 30 HP, Förskolläraryrket, termin 1.

Ohlander, I., & Wall, M. (2005). *Används eleverns olikheter som en resurs i skolan?* C-uppsats, Högskolan Kristianstad.